

HERTZA MIKOLA: KÍSÉRTETI JELLEGGEL. CSÍKSZEREDA, HARGITA KIADÓHIVATAL, 2012.

„Hertza Mikola prózája csendes lázadás a szürke hétköznapok ellen. A bevett helyzetek, bevett formulák, bevett gondolkodás ellen. Groteszk megoldások, humoros fordulatok próbálják kizökkenteni a megszokásba beledermedt lelket, mehökkentő befejezések sokkolják a sablonok mentén gondolkodókat”, írja a kötethez írt bevezetőben Molnár Vilmos. Nos, tekintsük magunkat sablonok mentén gondolkodónak, lelkünk legyen megszokásba beledermedve, és nézzük meg, milyen groteszk megoldásokról, humoros fordulatokról van itt szó... Egy kakukkos falóra, amely nem szűnik meg kakukkolni akkor sem, ha már kivették belőle az elemeket: öngyilkosságba kergeti a tulajdonosát (A kakukkóra). Egy lift, amely a hétemeletes épületben a tizenkettedikre röpíti utasát, viszont nem lehet kiszállni belőle, utasa elkésik a munkából, végül sikeresen kiszabadul, de nem megy vissza dolgozni, hanem a szürke hétköznapok helyett a szabadságot választva, hazamegy (A lift). A hétköznapos messiás, aki megtanítja járni az aranyhalat (Lázár). Az időkapszula, amely a múltba repíti utasát, hogy elújságozhassa saját nemzőatyjának: a jövő olyan, hogy nyáron is lehet kocsonyát készíteni, mert van már hűtőszekrény (Az élet értelme (2)). A rossz helyen parkoló repülő csészealj körül patália támad (Parkolóhely). Feltámadás-gyakorlaton vesznek részt a temető lakói, vannak köztük fegyelméletlenek jópáran, egyesek kapatosan térnek vissza, mások viszont örökre meglógnak (Kísérteti jelleggel). A nagy témára rátaláló tudós házaspár tévedése (A huszonnyolcadik)... Máshol a megfogalmazás humoros, a szavakban rejlik a groteszk látásmód. A szerelmes autószerelő (Szerelem), a táncolni nem tudó táncos (Bálban), Alsótököcs és Felsőtököcs versengése (Alsó, nem felső), vagy a címadó feltámadásos történet (Kísérteti jelleggel) és így tovább – e nyelvi humor azonban aligha képes kizökkenteni „a megszokásba beledermedt lelket”. A „szerelem sötét verem”-ből a szerelődörbe leszállni, autót szerelni, mert valami elromlott – ez a szerelem és a szerelés azonos hangalakjára épülő történet nagyjából annyira szellemes, mint a vár és a lekvár diákkori rigmusa. Bizonyos életkoron túl aligha mozdítja ki a sablonos gondolkodót. Amikor a nyelvi fehérfoltok száma még igencsak tetemes az egyén nyelvtérképén, akkor persze minden mellbevágóbb és lelkesítőbb. Sajnos, mára már az északi sarkon nagyjából ötezer ember megfordult, így még a délutáni hírekbe sem kerülhetünk be, ha kitézzük oda mi is a zászlónkat (főképp nem, ha csak az utcasarokig jutunk).

Egyperceseket írni kockázatos vállalkozás. Különleges dolgot kellene bemutatnia a műfajjal kísérletezőnek. Eredményessége és sikeressége részben azon bukik el, hogy a szövegtér nem különösebben tágas – ellenben pont emiatt igen kecseskedő. Persze, nem lehetetlen és elvetendő műfaj. Hertza Mikolának is vannak biztató kísérletei. A fentebb felsorolt írások kifejezetten jól indulnak, ötletesek, lehetne valamit kezdeni velük. Mi a bajuk? Az élet értelme sorozat nem csupán a címében utal Örkenyre, hanem abban is, hogy egyszerű jelenségekből kívánja „az élet értelmé”-re rávezetni az olvasót. A különbözőzés is megvan: Örkeny filozofikusabb, áttételesebb, távolabbi fogalmakat hoz össze. Örkenynél a koszorúba fűzött cseresznyepaprika csak akkor fogja felfedni az élet értelmét, „ha ügyelünk rá, hogy gondolataink ne kalandozzanak el összevissza, hanem helyes irányban haladjanak”. Hertza Mikola eleve anekdotikus jelenetet mesél el, ami műfaji eredetét tekintve is egy átadandó tanulság megfogalmazásának igényét jelenti be. Örkeny kifordít, tótágast áll, ez adja frissességét és keménységét. Jó napot!, jó napot!, minden rendben?, igen, tökéletesen!, és miért húzza maga után azt a kötelet?, ja, az nem kötél, azok a beleim... – ez a végtelenségig vitt kifordítás hiányzik Hertzánál, ezért a legígéretesebb kísérletei is öregesnek hatnak. Örkeny kifordítja a szavakat is, Hertzánál ellenben nem teremtődik meg a nyelvi groteszk, fakók maradnak a legjobb ötletek (lásd például az Ideiglenes repülési tilalom túlmagyarozott helyzetét). Mivel nyelvi nem tud megfogalmazódni a groteszk helyzet, szükség van a túlmagyarozásra. Sok a szó. Ezért folyik szét szinte mindegyik befejezés, és marad el a csattanó, a villámlás a végéről.

A Bakancs című írásban valaki bakancsot vásárol, a felesége biztatja, vegye meg, drága, ellenben tartós, évekig eltart majd. Ekkor odalép melléjük a főorvos, aki szintén az üzletben vásárol, és közli a férfival, hogy megjöttek az eredményei, és azok nagyon rosszak... Hasonló életképet találunk a Torban, ahol egy elszólásba belemerevedik a gyászoló gyülekezet. Mindkét szövegben megvan a csattanó, a villámlás lehetősége, ám az anekdota-jelleg megtartása részletes leírást szükségeltet, ami viszont gyengíti a villámlás pillanatát (szó szerint „szétírja” a pillanatot). Az adoma természetesen használható forma, azonban jobban át kellene szabni, díszleteit abszurdabbá tenni. Örkenynél a Hölderlinnel példálózó dr. K. H. G. története maga is egy adoma, ellenben dermesztő abszurditása szétfeszíti az adoma hagyományos kereteit, miáltal az adoma jelen idejűvé válik. Hertzánál hiányzik ez a szétfeszítés, a műfaj retorikai átstrukturáltsága, így szövegei olyanok, mintha egy régi emlékkönyvben olvasnánk őket.

Azok az életképek, amelyekre épülnek, házasság, szomszédság, munkahely, ingázás stb., szokványosak, megszokottak maradnak. Ha érződik is valami szokatlan rajtuk, az is érződik, hogy a másfajta látásmód spekulatív. Nem változtat a szerkezeten, illetve nem a szerkezetből adódik. Borzong az elme, hogy elképzeli, mi volna, ha egy falusi kocsmába belépne egy angol lord, de megmarad ebben a borzongásban, és nem lép be az angol lord szerepébe. Megmarad a primer szellemi izgalmaknál.

Kivezetés az irodalomból, ez a címe az egyik Székelyföldben megjelent Hertza-írásnak, amely talán arra akar utalni, hogy amit ő csinál, az nem „bevett” irodalom. Jó cím, a nagy és komoly Bevezetések mellett igen messzire vezethetne. Csakhogy... A kis írás arról szól, hogy valaki leendő munkahelyére látogat el egy este, ott a nagy rendetlenségben eltéved, szerencséjére jön valaki, aki kézen fogja, és segít rajta: „jőjön, majd én kivezetem az iroda lomból”, mondja. Ezzel zárul a szöveg. Igen, az irodalom az végül is iroda lom. De még szerencse, hogy az „iroda lomból” nincs kurzíválva.

